

Ljerka Šimunković
Split

SANJA VULIĆ: *BLAGO RASUTIH. JEZIK
HRVATA U DIJASPORI. DIO II.*¹

Književni krug Split, 2022.

Već sam prošle godine predstavljajući *Blago rasutih* (I. dio) kazala kako se divim radnoj energiji kolegice Sanje Vulić, koja neumorno radi, a sada to i nanovo potvrđujem jer nam je već ove godine priredila i drugi dio svoje knjige, naslovljen *Blago rasutih, Jezik Hrvata u dijaspori*. Premda naoko izgleda da kolegica Vulić jednostavno, kako bi se u žargonu reklo, »štanca« svoje knjige, prethodio im je dug i naporan rad. One su, naime, plod višedesetljetnih dijalektoloških terenskih i drugih istraživanja koja su započela već krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća.

Rezultat tih istraživanja ove su dvije knjige, za koje mislim da su bile prijeko potrebne svima kako bismo saznali nešto više o oazama u kojima se još uvijek govori hrvatski jezik te doznali koje su glavne karakteristike toga jezika, koje ga novine i časopisi promiču i koji pisci u iseljeništvu objavljuju svoja djela na hrvatskome jeziku. Prva knjiga bavila se očuvanošću hrvatskoga jezika u hrvatskome iseljeništvu, a druga, kao što njezin podnaslov jasno kazuje, bavi se hrvatskim manjinskim zajednicama u dijaspori te nam daje analizu njihovih dijalektalnih posebnosti. Nešto se manje bavi pisanim jezikom kojim se te zajednice služe kao i o njegovu statusu.

Glavna razlika između autohtonih manjinskih zajednica i iseljništva leži u činjenici da su autohtone manjinske zajednice kompaktne i homogene, dočim su iseljeničke zajednice heterogene u pogledu razloga iseljavanja i svjetonazora jer njihovi pripadnici potječu iz različitih krajeva svoje matične zemlje te su u novoj domovini raspršeni po velikim gradovima, različitim gradskim četvrtima i prigrad-

---

¹ Ovim je prilogom prof. emer. Ljerka Šimunković sudjelovala na 35. *Knjizi Mediterana* na predstavljanju knjige *Blago rasutih. Jezik Hrvata u dijaspori. Dio II.* autorice Sanje Vulić. Njezin prilog donosi se u cijelosti bez naknadnih intervencija.

skim naseljima. Većina iseljeničkih zajednica do novijega doba u načelu snažno je emocionalno povezana s matičnom domovinom i narodom.

Naime, Hrvati izvan Hrvatske, osim Hrvata u Bosni i Hercegovini, koji u toj državi imaju status konstitutivnoga naroda, mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine. Jedna je skupina hrvatsko iseljeničtvo, a drugoj skupini pripadaju autohtone hrvatske manjinske zajednice, to jest one zajednice koje na prostoru na kojemu se nalaze žive kao kompaktna zajednica više od stotinu godina. Pripadnike pojedinih takvih manjinskih zajednica karakteriziraju zajednička kulturološka obilježja, a i način života jer većinu je manjinskih zajednica donedavno sačinjavalo poljoprivredno seosko stanovništvo. Te manjinske zajednice žive u srednjoj i jugoistočnoj Europi, uglavnom u državama koje su Hrvatskoj susjedne.

Osim razlika koje su navedene, iseljeničke i manjinske zajednice često se razlikuju i u odnosu prema matičnoj domovini. Manjinske su zajednice uglavnom usmjerene prema sebi pa dio tih zajednica i samu matičnu domovinu nerijetko promatra kroz prizmu svojih potreba.

Ovaj drugi dio dvodijelne knjige *Blago rasutih*, koja je posvećena jezičnim obilježjima hrvatskih manjinskih zajednica, sastoji se od dvaju dijelova. U prvome i znatno opsežnijemu dijelu donosi se povijesni pregled i jezična analiza svih migracijskih autohtonih manjinskih zajednica koje su nastale zaključno s dvadesetim godinama 19. stoljeća, a taj se prvi dio sastoji od trinaest poglavlja međusobno vrlo različitih opsegom. Tu su ubrojani moliški Hrvati, bunjevački Hrvati, šokački Hrvati, Hrvati u Baćinu i Dušnjoku u Mađarskoj, bošnjački Hrvati u Mađarskoj, Hrvati u Hajmašu u Mađarskoj, Hrvati u Budimpešti i južno od Budimpešte, Hrvati Dalmatini u Mađarskoj, karaševski Hrvati, Hrvati kajkavci u Banatu, ostali Hrvati u Banatu i Hrvati na Kosovu.

U drugome, opsegom manjemu dijelu, govori se o nemigracijskim hrvatskim manjinskim zajednicama. One su, naime, nastale promjenom državnih granica pa su tako odvojene od matične domovine. Tu su ubrojani podravski i pomurski Hrvati u Mađarskoj, Hrvati u Boki kotorskoj i Baru u današnjoj Crnoj Gori, Hrvati u istočnome Srijemu u današnjoj Srbiji i nemigracijske autohtone manjinske zajednice Hrvata u današnjoj Sloveniji.

Opseg pojedinoga poglavlja u knjizi ovisi s jedne strane o brojnosti i dijalektnoj razgranatosti pojedine manjinske zajednice, ali i o osobnoj angažiranosti autorice u istraživanju pojedine zajednice. Danas u mnogim od tih zajednica naglo opada broj govornika hrvatskoga jezika zbog čestih preseljenja u velika gradska središta u istoj državi ili zbog iseljavanja u druge države, i to ponajviše iz ekonomskih razloga. Drugi je razlog pad nataliteta u hrvatskim obiteljima, a treći je odustajanje od hrvatskoga jezika unutar obitelji i prelazak na jezik većinskoga naroda. Na kraju knjige nalazi se obiman popis literature.

Iz knjige se daje iščitati, a i autorica to naglašava, kako se jezik u manjinskim zajednicama stoljećima izvrsno čuvao, ali kako u posljednjim desetljećima broj govornika ubrzano opada gotovo u svim navedenim zajednicama. Pojedini mjesni govori počinju nestajati ili su već nestali. I upravo, zbog ovih nestalih mjesnih govora, ističe autorica, a ja se potpuno slažem, ova knjiga predstavlja svojevrsni jezični spomenik. Preostaje samo nada da će ova knjiga možda poslužiti kao poticaj ostalim govornicima da bolje rade na očuvanju svojega govora.

Budući da nas je autorica upoznala s mnogim autohtonim manjinskim zajednicama koje govore svim trima hrvatskim narječjima, ovdje bih se ograničila prikazati letimično samo dvije.

Prva od migracijskih autonomnih manjinskih zajednica nalazi se na drugoj obali Jadranskoga mora, u talijanskoj pokrajini Molise. Pripadnici te zajednice, koji su živjeli na biokovsko-neretvanskome području, bježeći pred Turcima u 15. i 16. stoljeću, naselili su se u tadašnjemu Napuljskom kraljevstvu i formirali devet sela. Do danas očuvala su se samo tri naselja: Štifilić ili Filić (tal. 'San Felice'), Kruč (tal. 'Acquaviva Collecroce') i Mundimitar (tal. 'Montemitro'), a posljednjih godina pribraja im se i četvrto naselje Tavela (tal. 'Tavenna'). Njihovi govori pripadaju novoštokavskom ikavskom dijalektu, odnosno dijalektu koji danas među Hrvatima ima najveći broj govornika. Od 19. stoljeća, a posebno u 20. stoljeću pokazuje se interes za tu zajednicu, a i sama sam se s mnogim pripadnicima te zajednice upoznala i razgovarala. Među inim znanstvenicima, moližanske Hrvate posjetio je 1904. Josip Smodlaka te objavio rad naslovljen *Posjet Apeninskim Hrvatima*, u kojem je naveo tri temeljne dijalektne značajke tih govora važne za određivanje njihove dijalektne pripadnosti: zamjenica *što*, ikavski odraz jata i skupina *št*, odnosno *žd*. Tim je odrednicama pokazao da je riječ o govovima novoštokavskoga ikavskog poddijalekta. Tijekom višestoljetnoga boravka u dijaspori ta je hrvatska zajednica izgubila gramatički srednji rod, koji je zamijenjen muškim, vjerojatno i pod utjecajem talijanskoga jezika. U leksiku ima dosta talijanizama, a zanimljivo je da nema turcizama, osim rijetkih iznimaka kao npr. *šurla* u značenju 'svirala'. Prvi rječnik moliškohrvatskih govora objavio je 1972. Božidar Vidov te gramatiku 1974. godine. U godini 1999. tiskana su dva opsežna rječnika, jedan govora mjesta Mundimitra, a drugi mjesnoga govora Kruča, i jedna nova moliškohrvatska gramatika. Danas veći broj moliških Hrvata rado piše pjesme na svojoj arhaičnoj inačici. Jednu takvu zbirku usmenih i pučkih pjesama moliških Hrvata objavio je 2017. u izdanju Književnoga kruga i Filozofskoga fakulteta prof. emeritus Ivan Mimica, naš neprežaljeni kolega i dopredsjednik Knjiženoga kruga, pod naslovom *Di si pošla lipa zvizda*. Nažalost, početkom 20. stoljeća velik se broj moliških Hrvata iselio u Sjedinjene Američke Države, a sredinom 20. stoljeća iseljavaju se u većemu broju u sjevernu Europu, Australiju i Južnu Ameriku. Republika Hrvatska pomaže da djeca u osnovnoj školi imaju hrvatski jezik kao izborni predmet, a jačaju i kulturne veze

između molizanskih Hrvata i Hrvatske. Tako npr. lani je u Splitu krajem ljeta nastupila s plesom i pjesmama na smotri folklora jedna mlada grupa molizanskih Hrvata.

Druga od migracijskih autonomnih manjinskih zajednica nalazi se u Bokokotorskoj zaljevu u Crnoj Gori. Govori starosjedilačkih bokeljskih Hrvata pripadaju dvama različitim štokavskim dijalektima. Zapadni je dio Boke, do Risna i istočnije od Perasta, novoštokavski ijekavski. Istočni, pak, dio Boke kotorske govori arhaičnim štokavskim ijekavskim idiomom s dvama silaznim naglascima i starim mjestom naglasaka.

Bokeljski govori po vokabularu slični su dubrovačkome, s tom razlikom što riječi često imaju različit naglasak. Sjećam se iz svojega djetinjstva kako se upravo to naglašavanje uzimalo kao glavnu razlikovnu karakteristiku za ova dva idioma, pa se u tome kontekstu, kako bi se jače istakla razlika između naglasaka, često čula ova rečenica: *U Kotòru kuće na četiri kata*. Budući da sam se u početku karijere bavila romanizmima, često sam konzultirala *Rječnik romanizama sjeverozapadne Boke kotorske* svojega mentora Srđana Musića, gdje sam opazila mnoge romanizme i jezične promjene slične kao i u dubrovačkome, a što i sama autorica bilježi u ovoj knjizi. Tako npr. bilježi promjenu *l > o*, u romanizmima: *menduo* ‘badem’, *pantaru* ‘vilica’ i *muo* ‘gat’. Zatim se infinitiv realizira bez dočetnoga *-i*: *arivat* ‘stići’, *kantat* ‘pjevati’ itd. Romanizmi sa sufiksom *-ada* preuzeti su u bokeljske govore kao gotove tvorenice. Tako posuđenica *pidžuo*, gen. *pidžula* označava kamenu klupu uz kuću ili crkvu (potječe od mlet. *pozol*), a javlja se kao *pidžulada* te se može smatrati izvedenicom premda je moguće da je posuđena gotova tvorenica. To se isto događa i s posuđenicama *skalitada* i *točada*. Od riječi praslavenskoga podrijetla rabi se *mika* za brašno i *pir* u značenju ‘gozba’, veselje nakon vjenčanja. Poput Dubrovčana rabe riječ *kućak* u značenju ‘pas’. Danas Bokeljski Hrvati imaju priznat status nacionalne manjine te je po Ustavu Crne Gore u službenoj uporabi hrvatski jezik.

Autorica se na kraju knjige s pravom pita što će se događati idućih nekoliko desetljeća, a pogotovo koliko će još sadašnjih zajednica opstati za stotinu godina i kakve će one biti.

Lanjske godine, predstavljajući prvi dio ove dvodijelne knjige izrazila sam svoje nestrpljenje u očekivanju druge knjige jer me prvi dio potaknuo na razmišljanje o upornosti iseljenih Hrvata za očuvanje svojega jezika i u tuđini. I ovaj drugi dio nije me nimalo razočarao, dapače, ugodno me iznenadio jer sam i sama mnogo naučila o raseljenim Hrvatima. Na kraju bih istaknula kako su ove dvije knjige rezultat višegodišnjega autoričina znanstvenoga istraživanja ne samo u knjižnicama nego i zahtjevnoga terenskoga istraživanja anketiranjem govora pojedinih iseljenih govornika. Zato ova knjiga predstavlja iznimno zanimljivo i poučno gradivo o našoj raseljenoj Hrvatskoj, pa će vjerujem naći svoje mjesto kao značajno pomagalo za studente, a ujedno iznimno zanimljivo štivo za sve one koje zanima problematika iseljavanja Hrvata i očuvnosti hrvatskoga jezika u tim hrvatskim zajednicama.